

Türkiye Kelebekleri İçin Kırmızı Liste

Anadolu cadısı, fisto, dumanlı apollo, turuncu süslü, beyazöncü, sarı azamet, Akdeniz oyklösü, kleopatra, orakkanat, narin orman beyazı, yalancı beyaz melek, benekli melek, dorukların benekli meleği, zegrıs, sevbeni, şeytancık, Anadolu gelinciği, isli bakır, dağ ateşı, mavi zebra, balkan kaplanı, karsandra, everes, minik kupid, mavi osiris, esmer korubeni, karamavi, doğulu esmergöz, Anadolu çokgözlüsü, çokgözlü esmer, çokgözlü anadolu çillisi, lacivert Anadolu çokgözlüsü, çokgözlü Erzincan mavisi, sultan, şehzade, sarı bantlı kadife, yırtık pırtık, sarı ayaklı nımfalis, cengâver, böğürtlen brentisi, Hataylı iparhan, güzel nazuğum, rus melikesi, mersin kızılmeleği, laz güzelesmeri, lidya yalancı cadısı, Anadolu piri reisi, küçük zıpızıp perisi, pironiya, nostrodamus, sarı benekli zıpızıp... Çođu kişı bu sözcükleri bir kelime oyununun parçası sanabilir. Ancak bu sözcükler aslında sayıları çok da fazla olmayan doğaseverlere, doğa fotoğrafçılara, ölkemiz doğasına ve kelebek meraklılarına yabancı değildir.

Ülkemizde 380 kelebek türü var. Bunlardan 45'i endemik, yani yalnızca ülkemizde yaşıyor. Ancak her 10 türden birinin soyu tehlike altında ya da tehlike sınırına çok yakın. Ülkemizde çok yakın zamana kadar kelebeklerle ilgili araştırmalar yok denecek kadar azdı. Yapılan çalışmalar da daha çok taksonomik düzeyde idi ve türlerin nerelerde bulunduğu ve yeni türlerin keşfedilmesiyle ilgiliydi. Ne kelebeklerin popülasyonu ne de soylarının tehlike altında olup olmadığı biliniyordu. Ancak geçtiğimiz günlerde uzun ve detaylı bir araştırma yapılarak Türkiye'deki soyu tehlike altında olan kelebek türleri ile ilgili genel bilgiler, tehlike altında olma nedenleri ve koruma önerileri içeren kırmızı liste yayımlandı. Kırmızı listeler, soyu tehlike altında olan türlerin korunmasına yönelik envanterlerdir. Kırmızı listeler, Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) tarafından koordine ediliyor. Listelerin oluşturulmasındaki amaç, türlerin küresel, bölgesel ve ulusal ölçekte tükenme hızlarının azaltılması, korunması gereken türlerin belirlenerek kayıt altına alınması ve biyolojik çeşitliliğin değişimine ilişkin bir indeks oluşturmak. Türkiye'deki kelebeklerin kırmızı listesiye 40'a yakın bilim insanı, uzman ve kelebek gözlemcisinin aktif desteği ile Erciyes Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Evrim Karaçetin ve Doğa Koruma Merkezi'nde doğa koruma uzmanı olarak çalışan Hilary Welch tarafından hazırlandı ve kitap olarak yayımlandı. İnternet üzerinden de erişilebilen

Meapropitama Çalgınlısı (Phyciodes diana), kırmızı liste kategorisi: EN (tehlikede), Fotoğraf: Süleyman Eşingül

“Türkiye Kelebeklerinin Kırmızı Kitabı” adlı eseri, bu çalışmanın neden ve nasıl yapıldığını birlikte inceleyelim.

Kırmızı listeler için ilk olarak ülkemizdeki kelebeklerle ilgili literatür toplanmış ve Türkiye kelebeklerinin genel durumu ortaya konmuş. Kırmızı liste oluşturulurken taksonomi, ekoloji ve tehditler, popülasyon ve koruma durumunu içeren yeni bir veritabanı hazırlanmış. Böylece kelebek verilerinde sanal ortamda güncellemeler, yeni girişler yapılabilmesi ve tüm verilerin bir arada toplanması sağlanmış. IUCN kriterlerinin doğru bir şekilde uygulanabilirliğinin sağlanması sebebiyle bu kurumdan gelen uzmanlar yönetiminde eğitim çalışmaları düzenlenmiş ve tür değerlendirilmeleri yapılmaya başlanmıştır. İlk inceleme sonucunda, 380 türden sık gözlemlenen ve yaygın dağılım gösteren ve sayılarında azalmaya dair kanıt göstermeyen türler, düşük riskli (LC) olarak sınıflandırılmış.

Türkiye'deki dağılımı dağınık ya da dar olanlar, durumu kritik olanlar ve nadir türler ise ilk değerlendirme listesine alınmıştır. Ardından bu türlerin yayılış alanları ve yaşam alanı büyüklükleri eldeki veriler kullanılarak “km²” olarak hesaplanmıştır. Hesaplamalar yapılırken türün yaşam alanının ulaşılabilirliği, uygun yaşam alanlarının varlığı, türün fark edilebilirliği, türün tanımlanmasındaki zorluk, uçuş zamanı (erken uçan kelebekler diğerlerine göre daha az kaydedilir) gibi faktörler de eklenerek türlerin yaşam alanı tahmini olarak hesaplanmıştır. Bunlardan sonra türlerin değerlendirilmesi aşamasına geçilmiştir. De-

Merhaba (Polyommatus merhaba), kırmızı liste kategorisi: EN (tehlikede), Fotoğraf: Evrim Karacetin

"Türkiye Kelebeklerin Kırmızı Kitabı"na İnternet üzerinden erişilebiliyor

http://www.dkm.org.tr/tr/kirmizi_liste_tr.html

ğerlendirme, tehlike altındaki 95 tür için araştırma yapma ve tür değerlendirmelerini detaylı şekilde yazma biçiminde gerçekleşmiş. Her tür için bilgiler elde edilirken şu basamakların tümü gerçekleştirilmiştir: Türlerin yaşam alanı, popülasyon büyüklüklerinin IUCN kriterlerini sağlayıp sağlamadığı, türlerin karşı karşıya olduğu tehditler ve bu tehditlerin türleri, türleri ne düzeyde etkilediği, türlerin Türkiye'ye komşu ülkelerdeki durumları (bu ülkeden uzmanların yardımlarıyla), tüm bu faktörler göz önüne alınarak son değerlendirmelerin yapıp yazılması, uzmanlara gönderilerek düzeltilmesi. Tehditler belirlenirken şu yöntemler kullanılmış: uzmanlar tarafından ya da türün bulunduğu alanlarda başkaları tarafından kay-

Kalkaska Azameti (Collax caucasica), kırmızı liste kategorisi: EN (tehlikede), Fotoğraf: Ahmet Bayraktar

dedilmiş olan tehditler, hidroelektrik santral planları, madencilik çalışmaları ve türlerin bulunduğu alanların araştırılarak kaydedilebilen tüm insan faaliyetlerinin göz önüne alınması.

Değerlendirilen 95 Tür İçin Bir Örnek: Hatay Mavisi

Hatay Mavisi (*Polyommatus bollandi*) türü, kırmızı listeye ilk olarak "yetersiz verili (DD)" olarak alınmış. Bunun nedeni türün tanımlandığı ve tür hakkındaki tek kaynak olan 1998 tarihli makalede, türün ilk bulunduğu yerin (tip lokalitesinin) belirsiz olması. Bu belirsizlik nedeni ile türün Hatay'ın neresinde olduğu kesin olarak belirlenememiş. Bu nedenle araştırmacılar Hatay'da bulunan deneyimli kelebek gözlemcisi Ali Atahan ile iletişime geçmiş, ondan da türü aramasına rağmen bulamadığını öğrenmişler. Ali Atahan türün orijinal yaşam alanı tanımını, kendisindeki yerel bilgileri ve Google Earth programını kullanarak türün olabileceği yerlerin koordinatlarını vermiş. Bu koordinatlar Google Earth üzerinde çizildiğinde sözü edilen alan civarında bir açık maden işletmesi, bir yaban hayatı geliştirme sahası ve bir radar istasyonu olduğu görülmüş. Bu bilgi ile "Önemli Doğa Alanları" kitabındaki tehditler birleştirilmiş ve türün tehlike altında olabileceği öngörülmüş. Daha sonra, potansiyel bir

Ekosistemler için çok hassas bir tür olan kelebekleri korumak, biyolojik izleme yapmak ekosistemlerdeki en küçük değişiklikleri izlemek açısından da önemlidir.

tehdit olan madenciliğin araştırılması amacıyla, maden mühendisi ve deneyimli bir kelebek gözlemcisi olan Onat Başbay ile iletişime geçilmiş. Başbay, bölgedeki madencilik çalışmaları ve kelebeğin yaşam alanı üzerindeki olası etkileri konusunda öngöründe bulunmuş. Bu aşamada, türü tanımlayan ve şu ana kadar gözlemlenmiş tek kişi olan Dominique Dumont (Belçika) ile bağlantıya geçilerek, hem tam kayıt noktası hem de hangi tehditlerin türü etkilediği ortaya çıkmış. Tüm bu çalışmaların sonucunda Dünyada sadece Hatay'da kaydedilmiş olan Hatay Mavisi'nin kritik düzeyde tehlike altında olduğu ortaya çıkmış. Hatay Mavisi'nin değerlendirilmesi gibi diğer 94 tür de benzer biçimde değerlendirildi. Burada araştırmacılar dışında uzmanlar ve gözlemcilerin de süreçte rol alması önemlidir.

Kaynak
Karacetin, E., Welch, H., *Türkiye'deki Kelebeklerin Kırmızı Kitabı*, Doğa Koruma Merkezi, Şubat 2011.